

Cesty za mongolskými rybami II

Karol Hensel, Karel Pivnička, Anudarin Dašdorž

Během našeho tříměsíčního pobytu v Mongolské lidové republice (od 5. 6. do 5. 9. 1969) jsme se společně se svými mongolskými kolegy zúčastnili dvou ichtyologických expedicí. O první jsme již psali v předcházejícím článku „Cesty za mongolskými rybami I“. V tomto článku se zaměříme na ryby východního Mongolska, se kterými jsme se setkali za své druhé expedice.

Počátkem srpna jsme vyjeli z hlavního města Ulánbátaru směrem na východ, tentokrát v nákladním autu, abychom během následujících čtyř týdnů poznali krajinu této části Mongolska se všemi její mnohotvárností, zajímavou květenou a zvířenou, z této pak především se značnou druhovou bohatostí ryb. Přírodnědecké expedice se v Mongolsku všeobecne uskutečňují buďto letecky, chceme-li se zaměřit jen na jednu oblast, anebo se přírodnědecký materiál sbírá průběžně, a v tomto případě se používá nákladních aut, kam je možno snadno a pohodlně naložit vše potřebné pro sběr i zásobu potravin, a to často na značně dlouhou dobu. Tyto výpravy jsou však závislé na sjízdnosti cest. V poměrech Mongolska je třeba počítat s tím, že se po dlouhou dobu nedostaneme do větší osady, kdy by bylo možno doplnit zásoby potravin. Mongolskí přírodnědecki považují za nejobjasněnější expedice do západního Mongolska. V porovnání s tím je prý cesta na východ rekreací.

V necelém měsíci jsme projeli kolem 1500 km a lovili jsme ryby v Cherlenu, Ulze a Ononu. Všechny tyto řeky patří do Amurské přechodné oblasti, která je druhově velmi bohatá, neboť v sobě zahrnuje druhy jak holoarktické, tak sino-indické oblasti. Kromě druhového bohatství ryb je nápadná i značná početnost jednotlivých druhů, v čemž si řeky východního Mongolska nijak nezadají s množstvím ryb v řekách povodí Jeniseje v severním Mongolsku. Pramení téměř všechny řeky patřící do této oblasti a tekoucích na území Mongolska je pohoří Chentej, na západě téměř se díky krajini hlavního města. Pramení zde především Onon, jehož tok měří na území Mongolska 290 km (celková délka této řeky je 800 km). Na území Mongolska je to horská řeka s množstvím přítoků, značně vodnatá. V pohoří Chentej pramení dále řeka Cherlen, z jejíž celkové délky toku 1264 km připadá na Mongolsko 1090 km. V horním toku je to podobně jako Onon řeka horská, obývaná hlavně lososovitými rybami (hlavatkami, lenky a lipany). Od města Öndörchanu získává ráz stepní řeky s pomalým tokem, nekonečnými zákrutami a slepými rameny. Zde rychle přibývají kaprovitých ryb. Cherlen ústí na čínském území do jezera Dalaj [Chu-lun-čchi], které je v době vyššího stavu vody spojeno s povodím Amuru. Řeka Oršun (Wu-er-šun-che) spojuje jezero Dalaj s dalším významným jezerem Buir, které má plochu 600 km², maximální hloubku 20 m, ale většinou jen 6 – 8 m a je využíváno pro průmyslový lov ryb, a to jako jedno z mála míst v Mongolské lidové republice, neboť ryby se i v součas-

né době využívají v této zemi jen velmi málo. Jezero je druhově velmi bohaté, udává se okolo 40 druhů ryb, hlavně kaprovitých. Rybný průmysl započal pracovat asi před 50 lety. Nejdůležitější průmyslové ryby jsou kapr, karas, štika, sumec, hlavatka, z amurských druhů jsou to *Erythroculter erythrophthalmus*, *E. monoglicus*, *Hemibarbus labeo*, *Pseudaspis leptcephalus* a další. Statistika udává, že se úlovky ryb pohybují od 167 tun ročně v roce 1955 do 603 tun v roce 1959, průměrně 481 tun. Loví se především v chladném období od konce září do konce dubna na východním břehu jezera v místech, kam se vlévá řeka Chalchyn a kde vytéká již zmíněný Oršun. Zátahovalové sítě jsou dlouhé až 950 m, používá se rumpál a koní podobně jako v jezeře Dood v severním Mongolsku.

Poslední řekou, která geneticky patří do povodí řeky Amuru, ale v současné době končí slepě ještě na území Mongolska, je Ulz. I tato řeka pramení ve východním předhoří Chenteje. Délka toku je téměř 400 km. Je to malá, nanejvýše 2 m hluboká říčka s vysokým obsahem soli. Podívejme se nyní postupně na ryby, které jsme v těchto řekách lovili.

Jako první jsme navštívili Cherlen asi 100 km východně od Ulánbátaru. Po této řece jsme postupovali až do města Öndörchanu. Lovili jsme ve slepých ramenech, v četných průtočných bočních kanálech agregátem, zátahovalové sítě i tenaty. V hlavním toku jsme lovili jen přiležitostně agregátem, někdy i na udiči. Setkávali jsme se s těmito druhy: s hlavatkami — *Hucho taimen*, lenky — *Brachymystax lenok*, lipany — *Thymallus arcticus grubei*. Prvé dva druhy jsou totožné s těmi, s kterými jsme se setkávali již na první expedici v severním Mongolsku. *Thymallus arcticus grubei* je podruh nominální formy lipana *Thymallus arcticus*, vyskytující se v povodí Jeniseje a po celé Sibiři. Od nominální formy se liší menším počtem šupin v postranní čáře, na první pohled pak světle červenofialovým pruhem, táhnoucím se napříč těla asi v třetině délky od hlavy. Dalším zajímavým druhem, který jsme měli možnost lovít, je štika *Esox reicherti*, příbuzná naší štice. Od té se liší oblým tmavohnědým skvrnami po bocích těla a ploutvách. Vcelku možno říci, že zbarvení amurské štiky je v souhlasu s jejím způsobem života. Tento druh se totiž zdržuje v hlavním toku a nikoli v zárostech jako naše štika. Rod *Leuciscus* (jelec) je v Cherlenu i Ononu zastoupen druhem *Leuciscus waleckii*. Na jedné z našich prvních zastávek na Cherlenu jsme do zátahovalové sítě chytili v nevelkém slepém ramenu kolem 200 kusů tohoto druhu asi 20 až 25 cm dlouhých. Hospodářsky je to nejméně významná ryba. Z několika druhů střevlí, které se vyskytují v Amurské oblasti, jsme se běžně setkávali především s naší známou evropskou střevlí — *Phoxinus phoxinus*. Dále je zde možno často vidět i další dva druhy střevlí *Phoxinus czekanowskii* a *Ph. lagowskii*. Několikrát se nám podařilo ulovit v hlavním toku

elektrickým agregátem krásnou, silnou rybu *Pseudaspis leptcephalus*, vzdáleně připomínající našeho bolena. Jako bolen i tento druh patří mezi dravé kaprovité druhy. Má velmi protáhlou lebku vystupující do dlouhých, silných čelistí.

Druhově velmi početný je v Amurské oblasti rod *Gobio* (hrouzek). Agregátem jsme velmi často lovili v bočních ramenech příbuzného našeho domácího hrouzka obecného — *Gobio gobio*, který je zde zastoupen poddruhem *Gobio g. cynocephalus*, podobně náš známý hrouzek běloploutvý — *Gobio albipinnatus vladikovi* je zde zastoupen dalším poddruhem *Gobio a. tenuicorpus*. V jezere Buir jsou velmi hojní další příbuzní našeho hrouzka, a to *Saurogobio dabryi* a *Microphysogobio tungtingensis*. Oba poslední druhy jsou nápadně dlouhou zádí a posazením hřbetní ploutve, která je vzhledem k tělu velmi blízko u hlavy. V klidnějších částech toku, ve slepých ramenech a příběžných tůních je velmi hojná nominální forma hořavky — *Rhodeus sericeus* (u nás poddruh *Rhodeus s. amarus*). Amurská forma je robustnější a také výrazněji zbarvená. Čas od času se nám podařilo v Cherlenu ulovit i karasa stříbřitého — *Carassius auratus gibelio*, který je znám i u nás. Tento druh je zajímavý tím, že v některých lokalitách se vyskytuje jen samice, které se rozmnožují křížením s obyčejným karasem nebo kaprem. Z takto vzniklého potomstva vznikají opět jen samice karasa stříbřitého. V Amuru se nepodařilo bezsamcové populace objevit, jscu však běžné v evropské části Sovětského svazu. Karas stříbřitý je hospodářsky cennou rybou a v Mongolsku se především loví v jezere Buir. Další hospodářsky cennou rybou je kapr *Cyprinus carpio haematopterus*. Při jedné zastávce na Cherlenu se nám podařilo v slepém ramenu ulovit agregátem více než 20 asi 2 – 3 kg těžkých ryb tohoto druhu. Nelze jej téměř rozoznat od našeho divokého dunajského kapra. Liší se od něho jen menším počtem žaberních tyčinek a paprsků ve hřbetní ploutvi.

Z čeledi kaprovitých — *Cyprinidae* je třeba se ještě zmínit o několika hospodářsky cenných druzích lovených v Mongolsku v jezere Buir, nám již známém. Je to především *Hemibarbus labeo*, připomínající naši parmu, dva druhy rodu *Erythroculter* (*E. erythrophthalmus* a *E. monoglicus*) a *Culter alburnus*. Poslední tři druhy jsou dravé a značnou část jejich potravního spektra tvoří drobné rybky (hrouzci, hořavky atd.).

Z čeledi Cobitidae jsou zde běžné dva druhy. Náš sekavec — *Cobitis taenia* je zde zastoupen velmi podobným druhem *Cobitis granoei*, který byl donedávna označován jako *C. taenia sibirica*. Naše mřenka je zde zastoupena poddruhem *Noemacheilus barbatulus toni*. V mělkých průtočných bočních ramenech je všude plno těchto rybek.

Parasilurus asotus je jediná sumcovitá ryba, se kterou jsme se běžně setkávali, a to jak v toku, tak ve slepých ramenech, na bahnitých i písčitých lavicích.

Část úlovku hlavatek — *Hucho taimen* z řeky Šišchid
Noemacheilus barbatulus toni z řeky Onon

Lenok — *Brachymystax lenok* z jezera Dood
Phoxinus lagowskii z Ononu. Snímky K. Hensel

